

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΑΡΑΓΓΙΑΝΟΥ-ΔΕΡΜΟΥΣΗ

(δημοσιεύτηκε στον συλλογικό τόμο της ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
«ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ»)

Τὸ Αἰγαῖο πέλαγος ἐπηρέασε ὄχι μόνο τὴν ἑλληνική, ἀλλὰ καὶ τὴν παγκόσμια ἱστορία. Ἀπὸ νωρὶς ὑπῆρξε ἕνας χῶρος ποὺ συνεκέντρωνε πολλοὺς εἴτε μόνιμους εἴτε διερχόμενους πληθυσμούς. Ἀπὸ αὐτοὺς τὸν σημαντικότερο ρόλο ἔπαιξαν οἱ Ἕλληνες ποὺ κυριάρχησαν γιὰ πολλοὺς αἰῶνες στὸν χῶρο αὐτό¹. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράξενο τὸ ὅτι οἱ περισσότεροὶ στοχαστὲς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας προέρχονται ἀπὸ αὐτὸν τὸν προνομιακὸ χῶρο, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χαρακτηριστική εἰκόνα τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἀρμονίας. Μεταξὺ αὐτῶν κυριαρχεῖ ἡ μεγάλη μορφή τοῦ Πυθαγόρα ποὺ δέχθηκε ὅλα τὰ ἐρεθίσματα τόσο τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὅσο καὶ τοῦ νησιοῦ του (τῆς Σάμου) μέ τις ἤρεμες γραμμὲς καὶ τὸ γαλήνιο τοπίο, σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε νὰ καταστήσει τὴν ἔννοια τῆς ἀρμονίας κυρίαρχη σὲ ὅλο τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα. Πρόκειται γιὰ μία ἀρμονία ποὺ ἐκτείνεται σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα: ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ὀφείλει νὰ ἐξισορροπεῖ τὰ ἀντίρροπα στοιχεῖα τῆς προσωπικότητάς του (σῶμα- πνεῦμα), ὡς τὰ οὐράνια σώματα².

Στὴν ἐρευνα αὐτὴ δὲν θὰ ἐπιμείνουμε στὰ ἤδη γνωστὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴ θεωρία τοῦ σοφοῦ δασκάλου. Θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ κάποια θέματα ποὺ πιστεύουμε ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο ν' ἀναπτυχθοῦν μὲ κάθε λεπτομέρεια. Θὰ ἐξετάσουμε πρῶτα τὴν ἐπίδραση ποὺ ἄσκησε στὸν φιλοσοφο τὸ φυσικὸ περιβάλλον τῆς πατρίδας του. Θὰ ἀναλύσουμε κατόπιν τὴ θεωρία του τὴ σχετικὴ μὲ τὴν ἀρμονία τοῦ σύμπαντος, γιὰ νὰ δοῦμε ἂν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει μία πραγματικὴ ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὸν μακρόκοσμο τῶν οὐράνιων σωμάτων καὶ στὴν περιορισμένη ἀνθρώπινη κοινωνία. Τέλος θὰ ἐξετάσουμε ἂν οἱ πυθαγόρειες ἀπόψεις γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμο μποροῦν νὰ ἔχουν κάποια ἐπικαιρότητα, ἔτσι ὥστε νὰ συντελέσουν στὴ διαμόρφωση καλύτερης κοινωνίας.

Οἱ μαρτυρίες ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸν Πυθαγόρα δὲν ἐπιτρέπουν σαφὴ διαχωρισμὸ ἀνάμεσα στὸν μῦθο καὶ τὴν ἱστορία ὅσον ἀφορᾷ σ' αὐτὴ τὴ σκιώδη, ἀλλὰ γιγαντιαία προσωπικότητα. Παρόλ' αὐτὰ εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ δραστηριότητές του ἐκτείνονται σ' εὐρύτατο πλαίσιο: θρησκευτικὸς καὶ κοινωνικὸς ἀναμορφωτής, θαυματουργός, προφήτης, συγχρόνως μαθηματικὸς καὶ ἐρευνητὴς πρόθυμος ν' ἀκούσει τόσο τὴ μουσικὴ τῶν σφαιρῶν ὅσο καὶ τὴν ἀρμονία τῆς πόλης³. Σπάνια

¹ Πβ. Ε. Μουτσόπουλου, *Φιλόσοφοι τοῦ Αἰγαίου*, Ἀθήνα, Ἴδρυμα τοῦ Αἰγαίου, 1991, σσ.25-28.

² Πβ. Ε. Moutsopoulos, *La musique dans l'oeuvre de Platon*, Paris, P.U.F., 1989, σσ. 375-376. L. Goby, *Pythagore ou la naissance de la philosophie*, Paris, Editions Sechers, 1973, σ. 39.

³ Π.β. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, Paris, P.U.F., 1993, σ. 7. Ε. Μουτσόπουλου, *Φιλόσοφοι τοῦ Αἰγαίου*, σ. 37. Κ. Βουδουρη, *Περὶ τῆς πυθαγορικῆς ἐταιρείας, Γένεση, ἐξέλιξη καὶ καταστροφή*, στὸν τόμο *Πυθαγόρεια Φιλοσοφία*, Ἀθήνα-Σάμος, 1992, σ. 30, W.K.C. Guthrie, *A*

συναντάμε σ' ένα προσωπο τή σύζευξη αὐτῆ θρησκευτικῆς-μυστικιστικῆς τάσης καὶ μαθηματικῆς, πολιτικῆς ἢ πρακτικῆς νοῦ.

Εἶναι πάντως βέβαιον ὅτι ὅσο ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πυθαγόρα, τόσο περισσότερο ἀυξάνονται οἱ πληροφορίες μας γι' αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του. Φθάνουμε ἔτσι στὸν Διογένη τὸν Λαέρτιο, τὸν Πορφύριον καὶ τὸν Ἰάμβλιχον (2ος-4ος αἰ. μ.Χ.), ποὺ ἀποτελοῦν κύριες πηγές γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον του⁴.

Ὁ Πυθαγόρας γεννήθηκε στὴ Σάμο. Πέθανε τὸ 437 π.Χ. σὲ βαθιὰ γεράματα. Πατέρας του ἦταν ὁ Μνήσαρχος καὶ μητέρα του ἡ Παρθενίς. Καὶ οἱ δύο ἀνήκαν σὲ ἡρωικὲς καὶ δοξασμένες οἰκογένειες. Ὁ νεαρὸς ἀριστοκράτης, ἡ ὁμορφιά καὶ ἡ ἐξυπνάδα τοῦ ὁποῖου ἀπὸ τὴν παιδικὴν του ἀκόμα ἡλικία ἄφηναν ὅλους κατά-πληκτους, εἶχε τοὺς καλύτερους δασκάλους τῆς ἐποχῆς: τὸν Ἐρμοδάμαντα, τὸ Φερεκύδην τὸν Σύρο, τὸν Θαλῆ τὸν Μιλήσιον. Τὴν ἐκπαιδευσίαν του συμπλήρωσαν τὰ πολυάριθμα ταξίδια του. Ἐπισκέφθηκε τὴ Μίλητον, τὴ Σιδώνα, τὴ Φοινίκη καὶ τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς ἀπὸ τὸν Φαραὼ Ἄμαση. Ἐκεῖ παρέμεινε εἴκοσι δύο χρόνια ὡς μνημένος στὰ Μυστήρια τῶν Θηβῶν. Ὄταν ὁ Καμβύσης κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον, τὸ 525 π.Χ., ὁ Πυθαγόρας ὀδηγήθηκε αἰχμάλωτος στὴ Χαλδαίαν. Καὶ ἐκεῖ ὅμως δὲν παρέμεινε ἀδρανής. Γιὰ δώδεκα χρόνια παρακολούθησε τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀριθμῶν καὶ τὴν τέχνην τῆς μουσικῆς ἀπὸ τοὺς σοφοὺς μάγους τῆς χώρας. Βαπτίστηκε μάλιστα στὸν Εὐφράτη καὶ ἐζήσῃ ἄλλα δέκα χρόνια στὴν Περσίαν. Μερικοὶ πιστεύουν ὅτι ἔφθασε μέχρι τὴν Ἰνδίαν, ὅπου συναντήθηκε μὲ τὸ Βούδδαν. Τελικὰ τὸν ἐλευθέρωσε κάποιος Κροτωνιάτης, ὁ Γίλλος, καὶ κατὰ-φερε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ Σάμον, ὅπου βασιλεύετο ἀκόμα ὁ Πολυκράτης. Ὁ φιλόσοφος ἄρχισε τότε τὴ διδασκαλίαν του σ' ἓνα ἀνοιχτὸ ἀμφιθέατρο, χωρὶς μεγάλη ἐπιτυχίαν. Ἡ παραδοσις ἀναφέρει ἓνα ἀκόμα ταξίδιον τοῦ Πυθαγόρα στὴ Θράκην, ὅπου φαίνεται ὅτι μνήθηκε στὰ ὀρφικὰ μυστήρια⁵. Τὸ 512 ἢ τὸ 536 ἔφυγε ἀπὸ τὴ Σάμον (δὲν γνωρίζομε μὲ βεβαιότητα ἂν αὐτὸ ἐγένετο μὲ τὴ θέλησίν του ἢ ἂν ἐξορίστηκε ἀπὸ τὸν Πολυκράτη) ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὴ γυναῖκα του Θεανῶν καὶ τὰ παιδιὰ του. Στὴ συνέχειαν ἔμεινε στὴ Σύβαρην γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸν Κρότωναν. Ἐκεῖ ὁ Μίλων τοῦ προσέφερε φιλοξενίαν στὸ σπιτί του, τὸ ὁποῖον στὸ ἐξῆς ἀπέτέλεσε ἐστία τῶν Πυθαγορείων τῆς Ἰταλίας. Διηγοῦνται μάλιστα ὅτι οἱ Κροτωνιάτες, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴ διδασκαλίαν του, ἐγκατέλειψαν τὴν ἀνήθικην ζωὴν τους γιὰ νὰ ζήσουν σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἠθικῆς⁶.

Ὁ Πυθαγόρας ἐπέβαλλε στοὺς ὀπαδοὺς του ζωὴν αὐστηρὴν καὶ πνεῦμα ἀριστοκρατικόν. Ὅλα τους ἦταν κοινά. Ὁ ἴδιος ἀνακούφιζε μὲ τὴν ἰατρικὴν καὶ μουσικὴν τὸν γνῶσις τοὺς πόνους τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος σὲ ὅποιον ζητοῦσε

History of Greek Philosophy, τ. 1, *The earlier Presocratics and the Pythagoreans*, Cambridge, Univ. Press. 1962, σ. 148.

⁴ J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, σ. 7. E. Zeller, *La philosophie des Grecs*, Paris, 1882, σ. 57.

⁵ Διογένους Λαέρτιου, *Βίοι* (Diogenes Laertii, Vitae Philosophorum, recognovit brevis adnotatione critica instruit Taubert S. Long, t. 1-2, Oxford, 1966), VIII, 8 καὶ 21.

⁶ Πορφύριου, *Πυθαγόρου Βίος* (Vita Pythagorae), 18. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 10-11.

τή βοήθειά του· ντυνόταν πάντα μ' ένα λευκό μάλλινο ένδυμα και τρεφόταν με ψωμί, μέλι και χορταρικά, έφόσον θεωρούσε μίασμα τή θανάτωση τών ζώων. Μερικοί ύποστήριζαν ότι έπικοινωνούσε με τά ζώα με μυστηριώδη τρόπο, ένw έξημέρωνε τούς άετούς και τά άγρια θηρία. Η επίδρασή του έφθανε μέχρι τά φυσικά φαινόμενα, αν πιστέψουμε εκείνους πού ισχυρίζονταν ότι ήρεμούσε τίσ θύελλες και σταματούσε τούς σεισμούς ή τίσ έπιδημίες. Είχε επί πλέον τήν ίκανότητα νά βρίσκεται συγχρόνως σέ διαφορετικά μέρη⁷.

Λίγο μετά τó 500 π.Χ. ξέσπασε ανάμεσα στή Σύβαρη και τόν Κρότωνα σφοδρή σύγκρουση, ή όποία προκάλεσε τή διάλυση τής πυθαγόρειας άδελφότητας. Τó 510 τó δημοκρατικό κόμμα κατέλαβε τήν έξουσία και κατεδίωξε τούς Πυθαγόρειους πού κατέφυγαν στόν Κρότωνα. Άλλά και εκεί υπέστησαν μεγάλες περιπέτειες έξαιτίας τού άριστοκράτη Κύλωνος, ό όποιος, όταν δέν έγινε δεκτός στήν πυθαγόρεια άδελφότητα, ξεσήκωσε ένάντια στόν Πυθαγόρα και τούς όπαδούς του τόν λαό τής πόλης του. Ο σοφός δάσκαλος κάτω άπό τήν πίεση τών γεγονότων κατέφυγε στό Μεταπόντιο, όπου πέθανε μέσα στό ναό τών Μουσών ύστερα άπό νηστεία σαράντα ήμερών. Όσοι όπαδοί του σώθηκαν άπό τήν καταδίωξη άφησαν τήν Ίταλία και διασκορπίστηκαν σέ διάφορα μέρη τής Ελλάδας⁸.

Η προσωπικότητα τού Πυθαγόρα χάνεται μέσα στό θρύλο για νά πάρει τίσ διαστάσεις θεοϋ και συγκεκριμένα νά γίνει ή ένσάρκωση τού Απόλλωνα. Βαθειά όμίχλη καλύπτει τή μορφή του, έφόσον οί φιλοσοφικές μαρτυρίες τής έποχής του είναι έλάχιστες και άσαφείς. Οί πιό παλαιές είναι τού Ξενοφάνη, τού Ηράκλειτου και τού Έμπεδοκλή. Ο πρώτος άσκει έμμεση κριτική ένάντια στήν πυθαγόρεια θεωρία τής μετενσωμάτωσης τής ψυχής, όταν παρουσιάζει τόν σοφό - χωρίς νά τόν όνομάζει - ν' αναγνωρίζει στή φωνή ένός σκυλιού τή φωνή κάποιου πεθαμένου φίλου⁹. Ο Ηράκλειτος, με τήν ύπεροψία τού άριστοκράτη, κατακρίνει τήν πολυμαθία τού Πυθαγόρα, κατατάσσοντάς τον στήν ίδια κατηγορία στοχαστών με τόν Ησίοδο¹⁰: «έποιήσατο έαυτοϋ σοφίην, πολυμαθίην, κακοτεχνίην»¹¹. Ο Ηρόδοτος, αντίθετα, τόν θεωρεί σπουδαιότερο άπ' όλους τούς σοφούς, ένw ό Δημόκριτος τόν θαυμάζει τόσο πού τού άφιερώνει ένα βιβλίο του¹². Ο Έμπεδοκλής έξυμνει τήν πρωτοφανή σέ έκταση και βάθος σοφία του. Ο Πλάτων τόν μνημονεύει μόνο μία φορά (Πολιτεία, Χ 600 b) άναφερόμενος στούς

⁷ Πορφύριου, VP, 30-31. Ιάμβλιχου, VP (Iamblichus, De Vita Pythagorica liber, Ludovicus Deubner, editionem addendis et corrigendis adiunctis curavit udalricus Klein, B.G. Teubner, Stuttgart, 1975), 91, 135, 140, 215-221.

⁸ Ιάμβλιχου, VP, 248. W.K.C. Guthrie, A History of Greek Philosophy, τ. 1, σ. 179. J.-F. MATTEI, Pythagore et les Pythagoriciens, a. 14.

⁹ VS (H. Diels - W. Kranz, Die Fragmente der Vorsokratiker, Zurich, Hildesheim, Weidmann, 1985, Vol. I-III) I B 7. J.-F. MATTEI, Pythagore et les Pythagoriciens, σ. 16.

¹⁰ VS I B 40.

¹¹ VS I B 129.

¹² Διογένους Λαέρτιου, IX 38. Ηρόδοτου. IV, 95. Κ. Βουδούρη, Περί τής πυθαγορικής εταιρείας, ένθ' άν. σ. 30.

κανόνες που κυβερνούσαν την πυθαγόρεια κοινότητα. Όλο όμως το έργο του δείχνει ότι ο φιλόσοφος είχε υιοθετήσει πολλές από τις πυθαγόρειες διδασκαλίες (όπως της μετενσωμάτωσης της ψυχής ή της εξαιρετικής σπουδαιότητας των μαθηματικών, της μουσικής και της αστρονομίας)¹³. Ο Αριστοτέλης πάντως αποτελεί την κύρια πηγή μας όσον αφορά την πυθαγόρεια επιστήμη, παρά το γεγονός ότι το σύγγραμμά του *Περὶ τῶν Πυθαγορείων* χάθηκε σχεδόν ολόκληρο.

Οι πληροφορίες για τη φιλοσοφία του Πυθαγόρα είναι όλες έμμεσες, έφόσον κανένα απόσπασμα τῶν έργων του δὲν ἔχει φθάσει ὡς ἐμᾶς. Ίσως σ' αὐτὸ νὰ συνετέλεσε ἡ συνεχὴς ἐπιβολὴ μυστικότητας στὶς πρώτες κυρίως πυθαγόρειες κοινότητες, ἢ ὅποια ἐπέβαλλε καὶ στὸν ἴδιο νὰ μὴν ἀνακοινῶνει καμιά θεωρία σὲ μὴ μνημένους. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Προσωκρατικῶν τὰ πυθαγορικὰ κείμενα ἦταν ἄγνωστα. Τὰ μόνα στοιχεῖα γιὰ τὴν πυθαγόρεια διδασκαλία προέρχονται ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν Πυθαγορείων πού ἐζήσαν κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους. Συγκεκριμένα τὸ πρῶτο δεῖγμα γραπτῆς πυθαγορικῆς διδασκαλίας ἀνήκει στὸ Φιλόλαο, σύγχρονο τοῦ Σωκράτη. Πρόκειται μόνο γιὰ «ὑπομνήματα», δηλαδὴ σημειώσεις πού προσδιορίζουν τὰ γενικὰ σημεῖα μιᾶς θεωρίας, χωρὶς ν' ἀποτελοῦν συνθετικὴ, καλὰ δομημένη καὶ ἀποδεικτικὴ ἐργασία. Παρόλ' αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ σκιαγραφήσουν τὴν προσωπικότητα τοῦ Πυθαγόρα¹⁴. Έφόσον λοιπὸν εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐξετάσουμε τὶς θεωρίες τοῦ Πυθαγόρα χωριστὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν ὀπαδῶν του, ὀφείλουμε νὰ ἀναλύσουμε τὶς θεωρίες ἐκείνων, ὄχι μόνο γιὰτὶ ἀποτελοῦν σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἐξέλιξη τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ μόνο διὰ μέσου αὐτῶν θὰ μπορέσουμε νὰ διακρίνουμε καλύτερα τὴν προσωπικότητα τοῦ Δασκάλου.

Ἡ σχολὴ τῶν Πυθαγορείων. Ὁ Πυθαγόρας φαίνεται ὅτι ἔφερε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ πρότυπο μιᾶς ἀσκητικῆς ζωῆς, ἀφιερωμένης στὴν καλλιέργεια τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἠθικῆς. Δημιούργησε ἔτσι μία μυστικὴ ἀδελφότητα, ἢ ὅποια δεχόταν στοὺς κόλπους τῆς ὁποιοῦς ἔκρινε ἄξιους, ἀκόμα καὶ γυναῖκες ἢ ξένους. Ἡ πρώτη πυθαγορικὴ κοινότητα σχηματίστηκε στὸν Κρότωνα. Ὁ πρῶτος αὐτὸς πυθαγορισμὸς ἔχει τόσα κοινὰ σημεῖα μὲ τὸν ὀρφισμό (μύηση σὲ μυστικὲς τελετές, ἀποχὴ ἀπὸ τὸ κρέας, θεωρία τῆς μετενσωμάτωσης τῆς ψυχῆς), ὥστε μερικοὶ σύγχρονοι ἐρευνητὲς ταυτίζουν τὶς δύο ἀδελφότητες. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, παρὰ τὶς ὑπάρχουσες ὀμοιότητες, ὑπάρχουν οὐσιαστικὲς διαφορές. Ἀναφέρουμε, π.χ., τὴ θρησκευτικὴ πρακτικὴ τῶν Πυθαγορείων, ἢ ὅποια ἦταν πιὸ ἀριστοκρατικὴ ἀπὸ ἐκείνη τῶν Ὀρφικῶν, καθὼς καὶ τὰ πολιτικά, μαθηματικὰ ἢ ἀστρονομικὰ ἐνδιαφέροντά τους πού λείπουν ἐντελῶς ἀπὸ τοὺς ὀρφικοὺς «θιάσους».

¹³ Πλάτωνος, *Φαῖδων* 70 c-70 e, *Πολιτεία* III 401 d-402 a· 410 c-412 a· IV 441 e-442 a· IV 441 e 442 a, V 456 e-457 a· VII 522 c ἐπ., 530 c-531 c· X 602 c-603 a, *Τίμαιος* 18 a, 36 e-37 a, 47 a-e, 88 c ἐπ., *Νόμοι* VII 791 c, 795 d, 818 c-d, *Ἐπινομίς*, 976 d-979 d.

¹⁴ Πβ. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, σ. 18-19, 24. Θ. Βεΐκου, *Οἱ προσωκρατικοί*, Ἀθήνα, Ο.Ε.Δ.Β.. 1985, σ. 135.

Τὰ μέλη τῆς πυθαγορείας ἀδελφότητος ἦταν ἀπὸ κοινουῦ ἀκροατὲς κάποιος προφορικῆς διδασκαλίας, ἢ ὅποια, τουλάχιστον κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια, δὲν χρησιμοποιοῦσε καθόλου τὴ γραφὴ ὡς μέσο ἐκπαίδευσης καὶ μεταδοσης τοῦ στοχασμοῦ¹⁵. Τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὅποια μεταγενέστεροι συγγραφεῖς ἀποκαλοῦν τοὺς Πυθαγόρειους, μᾶς βοηθοῦν στὴν ἀνακάλυψη τῆς φύσης τῆς πυθαγορείας κοινότητος. Ἐτσι αὐτὴ χαρακτηρίζεται ὡς «ἐταιρεία»¹⁶ (κοινωνία ἀνθρώπων ποὺ συνδέονται μεταξὺ τους συναισθηματικά), «σύλλογος»¹⁷ ἢ «συνέδριον»¹⁸ (ἀριθμὸς προσώπων ποὺ δροῦν συλλογικά), «διατριβή»¹⁹ (μέλη μιᾶς Σχολῆς ποὺ ἔχουν συνεχή συναναστροφή) καὶ «αἵρεσις»²⁰ (ὁμάδα ἀποδεχόμενη σύνολο δοξασίων διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ μεγάλου μέρους τοῦ λαοῦ).

Σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες τοῦ Ἰάμβλιχου²¹ ἡ πυθαγορεία ἀδελφότητα ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο μεγάλες τάξεις μυημένων: τοὺς «Ἀκουσματικούς», ποὺ θὰ ὀνομαστοῦν ἀργότερα «Πυθαγοριστὲς» (αὐτοὶ διδάσκονταν μόνο τὶς «κεφαλαιώδεις ὑποθήκες» τῆς πυθαγορείας διδασκαλίας, χωρὶς νὰ τοὺς δίνονται λεπτομερέστερες ἐξηγήσεις)²² καὶ τοὺς «Μαθηματικούς» ἢ «Πυθαγόρειους», οἱ ὅποιοι ἐπέδιωκαν νὰ φθάσουν στὴν ἀληθινὴ γνώση («μάθημα») κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Δασκάλου, ἐνδιαφερόμενοι κυρίως γιὰ τὶς μαθηματικές, γεωμετρικὲς καὶ ἀστρονομικὲς ἔρευνες.

Ὁλοκλήρη ἡ πυθαγορεία κοινότητα ἦταν σύνθετος ὀργανισμὸς, διαρθρωμένος σύμφωνα μὲ πολὺ ἀυστηροὺς ἱεραρχικοὺς κανόνες ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ μιμηθοῦν τὴν εἰκόνα τῆς διάταξης τοῦ κόσμου. Κάθε ὁμάδα ἐκτελοῦσε συγκεκριμένο ἔργο, κατέχοντας ἀπόλυτα προσδιορισμένη θέση. Ὑπῆρχαν ἔτσι οἱ «σεβαστικοί», ἀφιερωμένοι σὲ θρησκευτικὰ καθήκοντα, οἱ «φυσικοί», ποὺ μελετοῦσαν τὴ φύση καὶ τοὺς νόμους τῆς, καὶ οἱ «πολιτικοί» ποὺ ἀσχολοῦντο μὲ κοινωνικὰ ζητήματα. Κέντρο ὅλων ἦταν τὸ ἱερὸ πρόσωπο τοῦ Πυθαγόρα τὸν ὁποῖον σέβονταν σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε κανένας δὲ πρόφερε ποτὲ τὸ ὄνομά του, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ περίφημη φράση: «αὐτὸς ἔφα»²³. Ἡ ὀργάνωση αὐτὴ μιμεῖται τὸν τρόπο, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργεῖ τὸ σύμπαν. Ὁ Δάσκαλος, ὅπως ὁ ἥλιος, ἔλκει γύρω τοῦ τὶς διαφορὲς ὁμάδες μαθητῶν, κάθε μία ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐκτελεῖ συγκεκριμένη λειτουργία, ἔτσι ὥστε ὅλοι νὰ συνδέονται ἀρμονικά. Ἀλλὰ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἀδελφότητος οἱ Πυθαγόρειοι πίστευαν ὅτι ἡ ἰσχὺς τῶν

¹⁵ Πβ. Ἰάμβλιχου, *VP*, 199. Πορφύριου, *VP*, 19, 58. Κ. Βουδουρη, Περὶ τῆς πυθαγορικῆς ἐταιρείας, σσ. 28-29. G.S. Kirk - J. E. Raven, *The Presocratic Philosophers*, Cambridge, 1969, σ. 220.

¹⁶ Ἰάμβλιχου, *VP*, 177-249. Πορφύριου, *VP*, 54, 56.

¹⁷ Τοῦ Αὐτοῦ, 18.

¹⁸ Τοῦ Αὐτοῦ, 18. Ἰάμβλιχου, *VP*, 45, 249.

¹⁹ Κλημ. Ἀλεξανδρέως, *Στρωματεῖς*, V, 58.

²⁰ Ἰάμβλιχου, *Προτρεπτικός* (Iamblich, *Protrepticus ad fidem codicis florentini*, Her. Pistelli, Teubner, Lipsiae, 1888), 7, 14-15· 8, 3-6- 124, 24.

²¹ Ἰάμβλιχου, *VP*, 81.

²² Διογ. Λαερτ., *VP*, VIII 7. Ἰάμβλιχου, *VP*, 72, 226.

²³ Πβ. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, σ. 25.

νόμων τοῦ σύμπαντος μπορούσε καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθεῖ στὴν ἀνθρωπίνη κοινωνία, δεδομένου ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ ἓνα μικρὸ μόνο μέρος τοῦ περιβάλλοντος κόσμου.

Ὅσο λογικὴ καὶ ἂν φαίνεται ἡ θεωρία αὐτὴ δημιουργεῖ ἀρκετὰ προβλήματα. Ἡ κυρίαρχη ἔννοια τῆς ἀρμονίας, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία περιστρέφεται τὸ ὅλο σύστημα, εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο νὰ ἐφαρμοστεῖ σ' εὐρὸν κύκλο ἀνθρώπων. Οἱ ἀντιθέσεις, πὺξ ξεκινᾶνε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ μας, ἐπεκτείνονται γρήγορα τόσο στὸ στενὸ οἰκογενειακὸ ἢ φιλικὸ μας περιβάλλον, ὅσο καὶ στὸν χῶρο τῆς πολιτείας, ὅπου οἱ κάθε εἶδους συγκρούσεις ἀποτελοῦν καθημερινὸ γεγονός. Ὑπάρχουν βέβαια κάποιες κοινωνίες πὺξ ἐπιτυγχάνουν μίαν ἀρμονικὴ συμβίωση τῶν μελῶν τους, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ τὴ συνθεση τῶν ἀντιθέσεων. Ἄς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι τόσο ἡ ἀρμονία πὺξ διέπει τὸν φυσικὸ κόσμο, ὅσο καὶ ἐκείνη πὺξ ἀπαντᾶται σὲ κάθε μορφή τέχνης προέρχεται ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ καποιῶν ἀντιθετικῶν στοιχείων: γέννηση-θάνατος, ὑπερίσχύση τοῦ ἰσχυροτέρου στὰ ἀσθενέστερα εἶδη, δραματικὲς συγκρούσεις στὸν χῶρο τοῦ θεάτρου πὺξ ὀδηγοῦν στὴν τελικὴ λύση, μουσικὲς συμφωνίες πὺξ περικλείουν κορυφωση καὶ ὕφεση τῶν ἤχων...

Ἀρμονία στὴν ἀπόλυτη μορφή της δεν ὑπάρχει πουθενά. Ἀλλὰ καὶ στὸ ἐπιπεδο τῆς σχετικότητας, ὅπως στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία γιὰ παράδειγμα, εἶναι δυσκολὸ νὰ ἐφαρμόσουμε τοὺς μαθηματικὸς νόμους τοῦ σύμπαντος, ἐφόσον ὁ ἀνθρώπινος παράγοντας εἶναι πάντοτε ἀπρόβλεπτος. Κανένας, π.χ., δεν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ προβλέψει μὲ ἀκρίβεια τίς ἀντιδράσεις μιᾶς ὀμάδας ἀνθρώπων κάτω ἀπὸ ὀρισμένες συνθήκες. Γι' αὐτὸ ἡ ἐφαρμογή τῆς θεωρίας αὐτῆς δεν μπόρεσε νὰ πραγματοποιηθεῖ μέσα στοὺς αἰῶνες παρὰ μόνο ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Πυθαγόρειους ἢ ἀπὸ περιορισμένες ὀμάδες θρησκευτικῆς κυρίως προέλευσης.

Οἱ Πυθαγόρειοι πάντως συνδέονταν μεταξύ τους μὲ αἰσθήματα βαθειᾶς φιλίας. Μερικοί, μάλιστα, μοιράζονταν μὲ ἄλλους τὰ ἀγαθὰ τους, ἀκολουθώντας τὴ ρῆση τοῦ δασκάλου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὀλα εἶναι κοινὰ γιὰ τοὺς φίλους²⁴. Τὰ ἀνέκδοτα πὺξ ἔφθασαν ὡς ἐμᾶς σχετικὰ μὲ τὴ φιλία τῶν Πυθαγορείων, ἀκόμα καὶ ἂν δεν εἶναι ἀληθινὰ, ἀπεικονίζουν τὴν κατάσταση τῆς ἀπόλυτης ἀφοσίωσης πὺξ ὑπῆρχε ἀνάμεσά τους. Διηγοῦνται ἔτσι ὅτι στίς Συρακοῦσες ὁ Δάμων πήρε πρόθυμα τὴ θέση τοῦ καταδικασμένου σὲ θάνατο Φιντία, προκειμένου ὁ τελευταῖος νὰ ἀφεθεῖ μίαν ἡμέρα ἐλεύθερος γιὰ νὰ τακτοποιήσει κάποιες ὑποθέσεις του. Καὶ ἐνῶ δεν πίστευε κανεὶς ὅτι ὁ μελλοθάνατος θὰ ἐπέστρεφε, μὲ ἔκπληξη τὸν εἶδαν νὰ καταφθάνει τὴν τελευταία στιγμή γιὰ νὰ ὑποστει τὴν ποινὴ του. Τόσο ἐντυπωσιάστηκαν ὀλοι ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς φιλίας τους, ὡστε ὁ τύραννος τῆς πόλης Διονύσιος χάρισε τὴ ζωὴ²⁵ καὶ στοὺς δύο.

Ἡ φιλία ὀμως στὴν πυθαγόρεια κοινότητα ἐπεκτεινόταν καὶ ἀνάμεσα σὲ ἀγνώστους. Μία ἄλλη διήγηση ἀναφέρει, ὅτι ἓνας Πυθαγόρειος, ἐνῶ ταξίδευε, ἔπεσε σοβαρὰ ἀρρωστος, χωρὶς νὰ ἔχει ἐπάνω του χρήματα. Ὁ ξενοδόχος πὺξ

²⁴ Ἰάμβλιχου, *VP*, 33. J.-F. MATTEI, ἐνθ' ἀν., σσ. 27-28.

²⁵ Ἰάμβλιχου, *VP*, 237-238.

τὸν φιλοξενοῦσε ἀνέλαβε ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς διαμονῆς καὶ τῆς περίθαλψής του. Καθὼς ἡ κατάσταση τῆς υἰείας του χειροτέρευε, ὁ ἄρρωστος παρέδωσε στὸν εὐεργέτη του μίαν μικρὴ πλάκα, πάνω στὴν ὁποία χάραξε ἕνα συμβολο ἀναγνώρισης²⁶ μὲ τὴν παραγγελία νὰ τὸ ἀναρτήσῃ στὸ πανδοχεῖο, προκειμένου κάποιος ἄλλος περαστικός Πυθαγόρειος πού θὰ τὸ ἔβλεπε, νὰ πλήρωνε τὸ χρέος του. Ὁ ταξιδιώτης πέθανε καὶ ὁ ξενοδόχος ἐξετέλεσε τὴν παράκλησή του. Ὑστερα ἀπὸ καιρὸ ἕνας ἄλλος Πυθαγόρειος, πού περνοῦσε ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο, μαθαίνοντας ὅτι εἶχε συμβεῖ ἐδῶσε στὸν ξενοδόχο πολὺ περισσότερα χρήματα ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶχε ξοδέψει²⁷. Ἡ πυθαγόρεια ἀδελφότητα εἶναι λοιπὸν μίαν ἀπὸ τὶς λίγες ἐφαρμογές τῆς τέλειος ἀρμονίας.

Οἱ Πυθαγόρειοι διακρίνονται σ' ἐκείνους πού ἔζησαν τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὸν Δάσκαλο («ἀρχαῖο»), στοὺς «μέσους» καὶ στοὺς νεότερους. Σπουδαιότεροι ἀνάμεσά τους εἶναι: ὁ Ἴππασος ἀπὸ τὸ Μεταπόντιο, ὁ ὁποῖος ἀνήκε στὸν ἀρχαῖο πυθαγορισμὸ καὶ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὶς ἀριθμητικὲς μεσότητες καὶ γιὰ τὶς ἐφαρμογές τους στὶς μουσικὲς συμφωνίες. Ἐπηρασμένος ἀπὸ τὴν ἠρακλείτεια διδασκαλία, πίστευε ὅτι ἀρχὴ ὅλων τῶν πραγμάτων εἶναι τὸ πῦρ. Ἀκολουθώντας τὸν φυσικὸ αὐτὸ νόμο ἢ ἀνθρώπινη ψυχὴ εἶναι πύρινη, ἀθάνατη καὶ ἀρμονική²⁸. Ὁ Ἀλκμαίων ὁ Κροτωνιάτης, ὁ σημαντικότερος ἐκπρόσωπος τοῦ μέσου πυθαγορισμοῦ, γιαντρός, βιολόγος, φυσικός, ἀστρονομος καὶ θεολόγος, δεχόταν ὅτι ὑπάρχει πλήρης ἐπικοινωνία ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ πλάσματα τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη, γιαντὶ ἔχει ὡς βασικὴ τῆς ιδιότητά τὴν κίνηση, πού ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸ χαρακτηριστικὸ ὅλων τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν, στοὺς ὁποῖους συμπεριλαμβάνονται ἐπίσης τὰ οὐράνια σώματα καὶ τὰ νοητὰ ἀντικείμενα²⁹.

Ἀκολουθοῦν οἱ νεότεροι ὀπαδοὶ τοῦ Πυθαγόρα, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους θὰ ἀναφέρουμε ἀρχικὰ τὸν Ἴππόδαμο ἀπὸ τὴ Μίλητο, πού ὑπῆρξε ἰδρυτὴς τῆς Ρόδου καὶ ἀνακαινιστὴς τοῦ Πειραιᾶ. Αὐτὸς ἀπέδιδε, ὅπως ὅλοι οἱ Πυθαγόρειοι, ἰδιαντὴρη σημασία στοὺς ἀριθμοὺς, ἀλλὰ τοὺς ἀντιμετώπιζε κυρίως ἀπὸ κοινωνικο-πολιτικὴ ἔποψη³⁰.

Ἄλλος σημαντικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ νεότερου πυθαγορισμοῦ εἶναι ὁ Φίλλολαος ὁ Κροτωνιάτης, ὁ ὁποῖος στο *Περὶ Φύσεως* σύγγραμμά του ἀναπτύσσει τὴν κοσμολογία του. Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία του, ἡ φύση καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρμονία τῶν ἀπειρῶν καὶ τῶν περαινόντων. Τὸ μαθηματικὸ αὐτὸ ζεῦγος τῶν ἀντιθέτων παραπέμπει στὴν ἰδέα ὅτι ἐσῶτερη οὐσία

²⁶ Τὸ συμβολο αὐτὸ πρέπει νὰ ἦταν τὸ τριπλὸ τρίγωνο πού σχηματίζει ἕνα ἀστέρι. Πβ. J.-F. MATTEI, *ἄνθ' ἀν.*, σ. 29.

²⁷ Ἰάμβλιχου, *VP*, 237-238.

²⁸ Ἀριστοτελους, *Περὶ ψυχῆς*, II 17. Πβ. J.-F. MATTEI, *ἄνθ' ἀν.*, σ. 36-37.

²⁹ Ἀριστοτελους, *Περὶ ψυχῆς*, I, 2, 405 a. Ἀέτιου, *Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις φυσικῶν δογμάτων* IV, 2, 2.W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, I, σσ. 206-209.

³⁰ Πβ. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, σ. 45.

τῶν ὄντων εἶναι οἱ ἀριθμοί³¹. Ἡ ἀρμονία παίρνει ἐδῶ ἡρακλείτεια σημασία, ἐφόσον ἐμφανίζεται ὡς ἐνοποίηση τῶν πολλαπλῶν καὶ ἀντιθετικῶν στοιχείων τοῦ σύμπαντος³². Κατὰ συνέπεια τὸ Ἐνα γίνεται τὸ πρῶτο ἀρμονικὸ στοιχεῖο ποὺ καταλαμβάνει τὸ κέντρο τῆς κοσμικῆς σφαίρας, ταυτιζόμενο μὲ τὸ πρωταρχικὸ πῦρ (Ἑστία), γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο περιστρέφονται τὰ δέκα θεϊκὰ, οὐράνια σώματα: ἡ σφαῖρα τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, οἱ πέντε γνωστοὶ πλανῆτες (Ἀφροδίτη, Ἑρμῆς, Ἄρης, Ζεὺς, Κρόνος), ὁ Ἥλιος, ἡ Σελήνη, ἡ Γῆ, καὶ κάτω ἀπὸ αὐτή, γιὰ λόγους συμμετρίας, τὸ ἀντίστοιχό της. Τὸ σημαντικότερο στοιχεῖο τῆς θεωρίας εἶναι ὅτι ἡ γῆ γιὰ πρώτη φορὰ δὲν ἀποτελεῖ πλέον τὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ βρίσκεται ἱεραρχικὰ διατεταγμένη γύρω ἀπὸ ἓνα κεντρικὸ πῦρ. Ὁ ἥλιος, ἀποτελούμενος ἀπὸ κρυστάλλους, δέχεται τὴν ἀνταύγεια τοῦ φωτὸς ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ πῦρ αὐτό, ἐνῶ ἡ σελήνη συνίσταται ἀπὸ γῆ καὶ κατοικεῖται ἀπὸ φυτὰ καὶ ζῶα μεγαλύτερα καὶ ὠραιότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ γνωρίζουμε. Πέρα ἀπὸ τὸ σύμπαν ἀπλώνεται τὸ ἄπειρο, νοούμενο ὡς κενὸ ποὺ ἀναπνέει ὁ κόσμος στὸν ρυθμὸ τοῦ χρόνου καὶ χωρίζει τὰ ὄντα μεταξὺ τους³³. Τὰ πάντα στὸ σύστημα τοῦ Φιλόλαου διέπονται ἀπὸ τὸν κυρίαρχο νόμο μιᾶς καθολικῆς ἀρμονίας, ἡ ὁποία, ἐκτὸς ἀπὸ ὄντολογικὴ ἀρχή, ἀποκτᾶ ἐδῶ καὶ κοσμολογικὴ διάσταση.

³¹ Διογ. Λαερτίου, *VP*, VII, 85. Στοβαίου, *Ἐκλογαί*, Vol. I, 21b-c. Σύμφωνα μὲ τὴν πυθαγόρεια διδασκαλία οἱ ἀριθμοὶ κατέχουν μεγάλη διατακτικὴ δύναμη καὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν αἰώνια ἔνταση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ πέρας καὶ τὸ ἄπειρο· ἔτσι ἡ *Μονάδα* ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐνότητα ἢ τὸ ἀρχέγονο πῦρ, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ καὶ θεὸς ἢ νοῦς ἢ ἄξονας ὄλων τῶν ὄντων ἢ *Δυάδα* ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ τοῦ ζεύγους, τὴν ἀριθμητικὴ παράσταση τοῦ ἄπειρου καὶ τὴ γεννήτρια ὄλων τῶν δυνατῶν ἀπροσδιοριστιῶν (μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ τόλμη ἢ ὕλη)· ἡ *Τριάδα* ἢ τὸ τρίγωνο, εἶναι ὁ ἀριθμὸς τοῦ παντός, γιατί τὰ συστατικὰ του στοιχεῖα περιέχουν τὴν ἀρχή, τὸ μέσον καὶ τὸ πέρας· ἡ *Τετράδα* ἢ τὸ τετράεδρο, παριστάνει τὴν ἰσὴ δύναμη τοῦ εἶναι, τὴν ἀρχὴ τῆς γένεσης ὄλων τῶν πραγμάτων, καθὼς καὶ τὰ τέσσερα εἶδη τῆς γνωστικῆς μας ἰκανότητος (τὴν αἴσθηση, τὴ δόξα, τὴν ἐπιστήμη καὶ τὸ νοῦ)· ἡ *Πεντάδα*, συμβολίζει τὴ σχέση τῆς ψυχῆς μὲ τὸ σύμπαν καὶ τὴ σύζευξη ἀνάμεσα στὸ Δύο (τὸ θηλυκὸ στοιχεῖο) καὶ τὸ Τρία (τὸ πρῶτο περιττὸ ἢ ἀρσενικό). Ὁ Πλούταρχος σημειώνει τὴν ἐξαιρετικὴ τῆς σπουδαιότητα, παρατηρώντας ὅτι πέντε εἶναι οἱ αἰσθήσεις μας, τὰ δάχτυλα μας, τὰ μέρη τοῦ κόσμου, τὰ ἀρμονικὰ διαστήματα. Προσθέτει μάλιστα ὅτι τὸ περίφημο ε τῶν Δελφῶν εἶναι τὸ πέμπτο γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου ποὺ ὑποδηλώνει ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸ αὐτό, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀριθμητικὴ ἀναπαράσταση τοῦ σύμπαντος, γιατί περιλαμβάνει τὰ τέσσερα βασικὰ στοιχεῖα του (γῆ, νερό, πῦρ, ἀέρα) ποὺ ἐνώνονται ἀναγόμενα στὴν ψυχὴ (μικρόκοσμος) ἢ στὸ Ὄλον (μακρόκοσμος). Τέλος ἡ *Δεκάδα* (τὸ ἰσοσκελὲς τρίγωνο), μᾶς ἀποκαλύπτει τὴ δομικὴ ἐνότητα τοῦ εἶναι μέσα στὴν ἀρμονία τῶν ἀρχῶν τοῦ πέρατος καὶ τοῦ ἀπειρου, τέλεια συμφιλωμένων. Πβ. Ἀριστοτέλους, *Περὶ οὐρανοῦ*, I, 1, 268 a. Πλούταρχου, *Περὶ τοῦ ε τοῦ ἐν Δελφοῖς*, 385 d-429 d. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, σσ. 98-115. Θ. ΒΕΪΚΟΥ, *Οἱ Προσωκρατικοί*, σσ. 144, 146, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ εἰκονογραφικὸς τρόπος παράστασης τῶν ἀριθμῶν μὲ βάση τὴ στιγμὴ (.) ἀπὸ τοὺς Πυθαγόρειους παρεῖχε ἄπειρες δυνατότητες γιὰ νέα ἐπιτεύγματα.

³² Πβ. Στοβαίου, *Ἐκλογαί*, I, 21, 8. (Πβ. ἐπίσης τὴ σχετικὴ θεωρία τοῦ Ἡρακλείτου *VS.V*, B 10, 30, 31, 51, 90, 123).

³³ Πβ. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, I, 18, 5. Ἀριστοτέλους, *Φυσικά*, IV, 6, 213b. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, σσ. 49-50, 87.

Ὁ Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος, φιλόσοφος καὶ πολιτικός, εἶναι ὅπως ὁ Φιλόλαος ὁ σημαντικότερος ἐκπρόσωπος τοῦ πυθαγορισμοῦ. Ἐκλεγμένος ἐπτά φορές στοῦ ἀνώτατο ἀξίωμα τῆς πόλης του καὶ φίλος τοῦ Πλάτωνος διακρίθηκε στήν ἀριθμητική, τὴ γεωμετρία, τὴ μηχανική, τὴ φυσική, τὴ βιολογία καὶ τὴ μουσική. Κεντρικός ἀξίων τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ ἀποψη ὅτι τὰ μαθηματικά μποροῦν νὰ βοηθήσουν στήν κατανόηση τῆς φύσης κάθε πράγματος, γιατί ἀποτελοῦν τὶς ὑλικές καὶ νοητὲς ἀρχές ὄλων τῶν ὄντων³⁴.

Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι οἱ Πυθαγόρειοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπὶ μέρους διαφορὲς τους, ἀνέπτυξαν κάποιες θεωρίες παραδεκτὲς ἀπ' ὅλους τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Σχολῆς. Ἐφάρμοσαν τὴν ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν γνώση τους σὲ ὀλόκληρο τὸ σύμπαν, καθὼς καὶ στήν τέχνη τῆς μουσικῆς μὲ τὴ σημαντικότερη ἀνακάλυψη ὅτι ἡ μουσική κλίμακα ἀνάγεται σὲ ἀριθμητικὲς ἀναλογίες ποὺ ἐκφράζουν τὸ συνεχὲς διάστημα τοῦ ἤχου ἀνάμεσα στὸν ὑψηλὸ καὶ στὸν χαμηλὸ τόνο. Ἡ ὑλὴ παραμερίζεται πλέον χάριν τῆς ἀφαίρεσης, ἐνῶ ἡ μορφή τῶν ἀντικειμένων καὶ οἱ ἤχοι ποὺ αὐτὰ παράγουν θεωροῦνται σπουδαιότερα ἀπὸ τὴν ὑλική τους ὑπόσταση (π.χ. αὐτὸ ποὺ κυρίως ἐνδιαφέρει ἕναν μουσικὸ εἶναι οἱ νότες, ἄσχετα ἂν παράγονται ἀπὸ ἔγχορδο ἢ ἀπὸ πνευστὸ ὄργανο). Ἔτσι ἡ ὑπαγωγή τῶν μουσικῶν διαστημάτων καὶ τῶν κινήσεων τῶν ἀστρῶν σὲ καθορισμένες ἀριθμητικὲς σχέσεις ὀδήγησε στὴ διατύπωση τῆς θεωρίας τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν. Σύμφωνα μὲ αὐτήν, ἐφόσον τὰ οὐράνια σώματα κινοῦνται μέσα στὸν ἀέρα ἀκολουθώντας καθορισμένους νόμους, πρέπει νὰ παράγουν κάποιους ἀρμονικοὺς ἤχους ἀναλόγους μὲ τὶς ἀποστάσεις, τὶς ταχύτητες καὶ τὴ μάζα τους.

Ὁ πυθαγορισμὸς ξεπερνάει τὶς ἐντυπώσεις τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὑποστηρίζοντας μία μαθηματικὴ κοσμολογία ποὺ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν κοινὴ πεποίθηση ὅτι ἡ γῆ εἶναι τὸ κέντρο τοῦ κόσμου καὶ προετοιμάζει τὸν δρόμο γιὰ τὸ ἡλιοκεντρικὸ σύστημα τοῦ Κοπέρνικου. Οἱ Πυθαγόρειοι ἐκκινώντας ὄχι ἀπὸ ἐμπειρικὲς παρατηρήσεις, ἀλλὰ ἀπὸ ὀρισμένες θεωρίες, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στὴν ἀρμονία ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ὁμορφιά (ἄρα καὶ ἀπὸ κάθε σφαιρικὸ σῶμα, δεδομένου ὅτι ἡ σφαῖρα εἶναι τὸ ὠραιότερο ἀπ' ὅλα τὰ στερεὰ σώματα), δίδασκαν τὴ σφαιρικότητα τῆς γῆς. Συγκεκριμένα πίστευαν ὅτι ἡ γῆ, ἡ ὁποία, ὅπως ὄλοι οἱ πλανῆτες, κινεῖται παράγοντας μία ἀρμονία, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι σφαιρικὴ³⁵.

Πρόκειται γιὰ ἐνορατικὴ σύλληψη τῆς πραγματικότητας ποὺ ἐκκινᾷ ἀπὸ συγκεκριμένα στοιχεῖα, ὅπως εἶναι ἡ ἀρμονία ποὺ παράγουν ὀρισμένα φυσικὰ σώματα, γιὰ νὰ ἐπεκταθεῖ μὲ καθαρὰ θεωρητικὸ τρόπο στοῦ σύμπαν ποὺ μᾶς περιβάλλει καὶ στὴ συνέχεια νὰ ἐπανέλθει ὡς ἐφαρμογὴ στὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες, οἱ ὁποῖες πρέπει νὰ διαρθρώνονται σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῆς κοσμικῆς ἀρμονικῆς διατάξης τῶν πάντων.

³⁴ Στοβαίου, *Ἐκλογαί*, σσ. 52-53. Σιμπλίκιου, *Σχόλια εἰς τὰ Φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους*, 467, 26.

³⁵ Πβ. W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, a. 205. E Moutsopoulos, *La musique dans l'œuvre de Platon*, σσ. 375-376.

Όμως ἐνῶ ἡ πυθαγόρεια σύλληψη τοῦ κόσμου ἀγγίζει τὰ πραγματικά δεδομένα τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ἀποδεικνύεται οὐτοπική, ὅταν ἐπιχειρεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ σὲ εὐρὸ κοινωνικο-πολιτικὸ ἐπίπεδο. Ἀκόμα καὶ ἡ τόσο λογικὴ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρα περὶ δικαιοσύνης ὡς θεμελίου τῆς πολιτικῆς ζωῆς, πὺν διακηρύσσει τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἰσότητος, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀξιοκρατίας, σὲ σπάνιες περιπτώσεις πραγματοποιήθηκε ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν πολιτῶν πὺν συγκροτοῦν μίᾳ κοινωνία³⁶.

Ἡ πυθαγόρεια κοσμολογία ἐπεκτείνεται καὶ στὴν ψυχολογία, καθὼς ἐπιβεβαιώνει τὴ συγγένεια τῆς ψυχῆς μὲ τὴν ἀρχὴ τῶν ὄντων, καὶ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἀρχέγονης ἀρμονίας πὺν συνδέει τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα μεταξὺ τους. Ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς Πυθαγόρειους εἶναι ἀθάνατη. Γι' αὐτὸ πρέπει σὲ ὅλη μας τὴ ζωὴ νὰ ἀπορρίπτουμε κάθε σωματικὸ στοιχεῖο, νὰ ἀπομακρύνουμε τὴν κακία καὶ νὰ ἐπικοινωνοῦμε μὲ ὁλόκληρο τὸ σύμπαν³⁷. Ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὴν ἀλυσίδα τῶν ἀλλεπαλλήλων γεννήσεων καὶ θανάτων καὶ νὰ ἐνωθοῦμε μὲ τὴν αἰώνια, θεϊκὴ ψυχὴ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ὁποία προερχόμαστε. Συγκεκριμένα ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς ὁμοιάζοντας μὲ τὴ μουσικὴ ἀρμονία, ἐνυπάρχει μέσα στὴν αἰώνια κίνηση τοῦ κόσμου, τὴν ὁποία ἀπεικονίζει, ὅπως ἕνας καθρέπτης. Ἡ κίνηση μάλιστα αὐτὴ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἶναι κυκλικὴ καὶ ἀκολουθεῖ ἐκεῖνη τῶν ἀστρῶν πὺν μὲ τὴ σειρά τους ὑπάγονται στὴ σφαῖρα τοῦ ὅλου³⁸.

Ἡ πυθαγόρεια ἀρμονία ἐκτείνεται σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα: μουσικὸ, κοσμικὸ, ἀνθρώπινο, ρυθμίζοντας τὰ πάντα μὲ τὸν καλύτερο τρόπο καὶ συνδέοντας τὶς διαφορετικὲς αὐτὲς περιοχὲς μεταξὺ τους. Περιέχει ἔτσι τὴ σημασία τῆς ἐπικοινωνίας, τῆς συμφιλίωσης καὶ τῆς ἀλληλεξάρτησης ὅλων τῶν μορίων τοῦ ἀπειρου σύμπαντος. Γίνεται ἀκόμα εἶδος καθολικοῦ καὶ ὑπέρτατου νόμου, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο τὰ μικρότερα σὲ μέγεθος ἢ σημασία ὄντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα μὲ τὴ σειρά τους δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρξουν χωρὶς τὰ πρῶτα. Τὸ κάθε τι ἀποκτᾷ ἐδῶ ἰδιαίτερη σπουδαιότητα, ἐφόσον συμβάλλει στὴν ἀρμονικὴ λειτουργία τοῦ συνόλου. Καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ σύστημα ὑποβάλλει τὴν ἰδέα μιᾶς κοσμικῆς δικαιοσύνης καὶ σοφίας πὺν κυριαρχεῖ παντοῦ: «Φασὶ δ' οἱ σοφοί... καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους τὴν κοινωνίαν συνέχειν καὶ φιλίαν καὶ κοσμιότητα καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὸ ὅλον τοῦτο διὰ ταῦτα κόσμον καλοῦσιν»³⁹.

Εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ Πυθαγόρειοι ἀποδίδουν στὸν φυσικὸ κόσμον ἔννοιες δανεισμένες ἀπὸ τὸ ἠθικὸ καὶ κοινωνικο-πολιτικὸ περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως: «ἐπικοινωνία», «δικαιοσύνη», «κοσμιότητα». Στὴν πραγματικότητα ἡ

³⁶ Πβ. Πλάτωνος, *Γοργίας* 504 d-507 c, *Πολιτεία* IV 430 e, 431 e, 441 d-444 d· IX 586 e. Πβ. Κ. Βουδούρη, *Περὶ τῆς πυθαγορικῆς ἐταιρείας*, σσ. 31, 37.

³⁷ 37. Πβ. Κλημεντος Ἀλεξανδρέως, *Στρωματεῖς*, III, 11. Ἀριστοτέλους, *Περὶ ψυχῆς*, I, 2, 405 a. I. Gobry, *Pythagoras*, σσ. 50-53. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, σσ. 50-51.

³⁸ *Αὐτόθι*, σ. 111. Πλάτωνος, *Φαῖδρος*, 245 c, *Τίμαιος*, 41 d. Πβ. Στοβαίου, *Ἐκλογαί*, I, 49, 32.

³⁹ Πλάτωνος, *Γοργίας* 508 a.

διαδικασία αυτή νομιμοποιείται μόνο αν δεχθούμε ότι πηγάζει από τον άνθρωπο και τον θεωρήσουμε ως κέντρο και κατευθυντήριο άξονα του σύμπαντος. Και βέβαια όχι τον όποιονδήποτε, αλλά εκείνον που έχει τόσο τελειοποιηθεί ώστε να μπορεί να μεταβιβάσει την ύψηλή του ήθικότητα σε κάθε σημείο του φυσικού ή του κοινωνικού του περιβάλλοντος. Αναφερόμαστε δηλαδή σε εξαιρετικές προσωπικότητες που θα ήταν καλό όλοι να μιμηθούμε. Σε καμμία όμως περίπτωση δεν πρέπει να τις θεωρήσουμε κανόνα, εφόσον απαντώνται σπανιότατα μέσα στους αιώνες.

Παρ' όλ' αυτά θα ήταν ύπερβολή να ισχυριστούμε ότι μόνο μεταφορικά ή συμβολικά έχουμε το δικαίωμα να μιλήσουμε γι' αυτή τη συμπαντική ισορροπία. Πολύ περισσότερο μάλιστα στην εποχή μας, κατά την οποία ή ανηλεής εκμετάλλευση της φύσης και του ανθρώπου οδηγεί σταθερά στην υιοθέτηση της πυθαγόρειας διδασκαλίας.

Οί Πυθαγόρειοι έβλεπαν, βέβαια, τὰ πράγματα με περισσότερη αυστηρότητα. Γι' αυτούς δεν άρκοῦσε μόνο ή σωστή στάση του ανθρώπου απέναντι στο φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον. Η κάθαρση ήταν επίσης απαραίτητη· επρόκειτο για ένα πολύπλοκο σύστημα που περιελάμβανε την εφαρμογή όρισμένου τρόπου ζωής, τή συμμετοχή σε μυστηριακές τελετές και την ένασχόληση με τὰ μαθηματικά, τή φυσική, τή αστρονομία, τή μουσική και τή φιλοσοφία⁴⁰.

Άκριβώς ή καλλιέργεια τόσων έπιστημών με σωστό τρόπο (δηλαδή με βάση τή χρησιμοποίηση τών δυνάμεων του λογικού και τής παρατήρησης, χωρίς να παραγνωρίζεται ή σημασία τής ένορασης) συνετέλεσε στην τεράστια επίδραση του Πυθαγόρα και τών όπαδών του, όχι μόνο στους στοχαστές τής αρχαίας Ελλάδας (όπως είναι ό Πλάτων, ό Άριστοτέλης ή οί Νεοπλατωνικοί), αλλά και στους φιλοσόφους τής νεότερης έποχής (Spinoza, Leibniz, Hegel)⁴¹.

⁴⁰ Πβ. J.-F. MATTEI, *Pythagore et les Pythagoriciens*, σ. 116. W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, σ. 205. Κ. Βουδούρη, *Περί τής πυθαγορικής εταιρείας*, σσ. 30-31.

⁴¹ Πβ. J.-F. MATTEI, *ένθ' άν.*, σσ. 118-121. Ο Spinoza ύποστηρίζει συγκεκριμένα ότι τὸ Όλον βρίσκεται ήδη μέσα στην αρχή, ακολουθώντας τή πυθαγόρεια ρήση, σύμφωνα με τήν όποία ή αρχή είναι τὸ ήμισι του παντός. Ο Leibniz ξαναβρίσκει τή ενότητα τής ψυχής, του κόσμου και του θεού μέσα από τὸ παιχνίδι τών μαθηματικῶν πράξεων, ενώ στη διαλεκτική τριάδα του Hegel δεν δυσκολευόμαστε να βρούμε τήν επίδραση τής πυθαγόρειας Τριάδας.